

Ako je Rastkova avantura bila žestoka, ako je bila odlučno prihvaćena u samom mladićskom raspeću, što ide od godina albanskog pešačenja do samog svirepog samosećanja u pesmama „Otkrovenja“ (revolucionarni čin u svakom pogledu i preko pogleda srpske poezije našeg podmaklog stoleća), — onda je zaista neverovatna ravnodušnost sa kojom se dočekuje svaka nova Rastkova knjiga.

Kažem svaka nova knjiga, jer su one, u inače lenjoj ediciji „Nolita“, njih šest nerazdružljiv na broju, sada, i nove i prvi put udane u jezik kojem su davno pripadale i koji ih je čekao, koji ih je čekao, preko atlantskih voda kamo je otplovio preavno trideset godina ovaj pesnik, ovaj zastrašeno talentovani Beogradin da se nikada ne vrati na „medaleku i ugastu šumsku ivicu“ ili „šimširove šume svetonaumske“.

Rođen u Evropi, raspevan u Africi, osvećen u Smirni, koja je i danas kapija za Aziju, Rastko Petrović umire u Americi, pod udarom sunčanice. Gromovi, koje je voleo da sanja nad svakim stihom Filipa Višnjića, nisu bili dovoljno perunski, svećani, nesebični da bi ukrali njegovu sahranu.

Belina vode, prosijana kao jezerski izvor, i glatko mleveno mleko leda na Tašmajdanu, gde je dugo stajala kuća Petrovićevih podsećaju me u ovo podne na taj poslednji, na taj neostvareni put njegov: postoji makar jedna pesma koja je opisala taj put, koja bi dešifrovala taj povratak. Rastku su uvek lomili i zaustavljali korak. I neprijatelji i prijatelji. Tek što je kročio neobuzdano mladički u svet, on piše prolesno pismo Slobodanu Jovanoviću, negde 1925. godine, samo zato što su poslali njegovih pesama „umivali i makazali“ u redakciji „Srpskog književnog glasnika“.

Boravio sam jeseni 1964. u Londonu, sa fubalerima „Crvene zvezde“ i u utakmicama, dramatskoj veoma, između našeg šampiona i ponositog škotskog prvaka iz Glazgova, sedeo sam zajedno sa Crnjanskim, pod gredastom kišom i maglom londonskom. I jednog trenutka, u jednom raskavom uskliku pesnika stražiovskog čuo sam, čeznuo sam, da čujem odjek onog rastkovskog, dubokog, muklog, otkrovenjskog posvećenja koje ga je jednako vodilo jezerima Afrike i mutnim galijama Azije.

rastko petrović u nekoliko kadrova, zimskih

milosav mirković

Još jedanput, čitajući fiziološki i poetski memento deci gladne Rusije, Nevjorovu knjižicu „Taškent grad obilja“, setih se Rastka. Revolucije nije razumeo, šta mari, ali je razumeo decu i putnike, one koji sem napaćenog tela nemaju ništa. Rastko je umeo da govori u prvom licu ono što epski autori ubedljivo govore u trećem licu, a kada je govorio u trećem, onda je to bila čudesna blizina orakla.

Kod njega sve putuje, kod njega je Azija velika gašaja, Evropa tek jedan umorni vinograd, a Afrika je pitomi bivo koji pase po nebesima. Govorili su da Rastko nije osetio socijalne haose i nemire, a nigde toliko ljudi i dece ne grzi zemlju, ne otima reku i vodu, ne sanja i ne zazire od sunca, kao u njegovom delu.

Ne prestajemo da ronimo, da živimo i putujemo po drugim kontinentima. Novine, filmovi, televizija unose nam Afriku u same zenice. Ali mi je još uvek ne vidimo tako probudeno, čisto, bistavo prečišćeno i presno, presito, kao u Rastkovom putopisu. Tražeći ritmove, Rastko je od-

više poverovao u geografiju, psihologiju, seks, folklor, antropologiju. Sveti njegovog detinjstva nije bio dovoljan za divljanje njegove poezije. Vidoviti, buljav, nekonvencionalan on će otkriti jednu staru poeziju, na starim kontinentima i tako će se osvetiti Apolineru i njegovim neofitima koje je kao dečak emigrant slušao u noćima i omamnim sedeljama pariskim.

Na kraju Rastkovih „Putopisa“, knjige do te mere poetske da se ima utisak kako su je pisali izabrani, i to njih više, više i brojem i emocijom, — stoji beleška, zajednička Marka Ristića i Milana Dedinca.

Zar ni Dedinca, putnika i saputnika, više nema? Onog Dedinca koji mi je u novom savskom keju, u junske predvečerje, dok je Rada držala u ruci jednu laku knjigu, govorio upravo o tome kako su on i Rastko zajedno otkrivali more, Budvu, Paštroviće, ostrva. Tek su se povukli vojnici koji su oslobodili more, a stigoše oni, pesnici, da izmene ne samo prozračnost i mlečnu nesvodljivost svoje

palte, nego i čitavu organsku prirodu i prostorno osećanje netom rodenih.

Ivo Andrić je danas, jutros, verovatno u Herceg Novom. Tamo je gde je Rastko pokazao svojom rukom kakvom duhovnom osloboduju treći hitati. A baš je on Andrić koji je prošao težu mladost i naporniju stazu, višegradsku u punom metafizičkom sjaju, napisao, precizno i jasno kao što to samo on ume u ovom retorskom i urlatorskom veku, da su Rastkove stranice „... pune rasta, pokreta, plodenja, žetve, znoja, igre, patnje, želje i smeha. Nadasve smeha...“

To je ujedno i najtačnija reč za Rastkove putopise. Ne bih voleo da ovi putopisi postanu toliko knjiga, da dožive režim knjige. Oni nisu dovršeni, oni nisu samo u mastilu, samo na hartiji. Svojevoljni, oni nas uče jednom novoj tvrdoglavosti, od koje nemože da boli glava. Otporve sam zapazio da je Rastkov talenat tražičan, takva su i njegova putovanja. Nije stigao da se vrati na Tašmajdan, u Beograd, u Rastkovu ulicu. Ali ja verujem da je novi most na Savi upravo takav kakvim ga je sanjao Rastko i da su tek asfaltovani drumovi naši sposobni da uvećaju otadžbinu i da nas povedu u poeziju koja je jedinstvena, prestižna želja „da se pređe sve unakrst“. Prvo je putovao silom: kao džiglasti i nežni junaša u zbegu, a onda milom kao pesnik, čijoj je velikoj glavi lepo pristajalo svako nebo, a njegovom slovenskom srcu svaka širočina i svako bogatstvo.

Rastkovi putopisi su samo skica, pikturna i prosta u jarkom i sunčanom napadu boja i senki. Da je bio ambiciozniji slikar, on bi se kao Difi prestano moćno po hipodromu, da je bio naučnik, on bi postao nešto slično Žvačeru.

Ali pesnik nikada ne zna šta će i dokle će sa svojom energijom. To ne znaju ni slični njemu. On nam nemilice saopštava prostore i svoje orlejski razdragano biće, a mi tu razdragano prenosimo na svoje godine i na svoje obale... natrpani u čamcu, minuli kraj Kališta, zarpljeni sa pesnicima Makedonije, rasuše se vali u neke stazice i bogaze, ukaza se lik jedan letuljav, nagnut prema starim manastirima, i ja u poverovah da se to perunski junaša vratio da se zahvali ljudima i svetiteljima...

pred likom svojim

radoslav vojvodić

Evo gledam, mirno, na tvom licu, lepi užas što čudesno blista; izgnani iz sebe ubili smo pticu, pre nego je pošla, zelena i čista

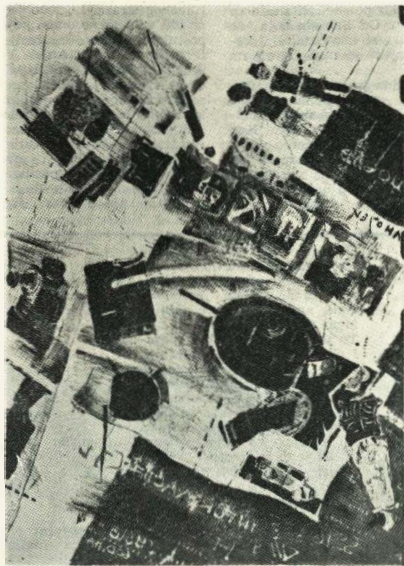
u našu šumu, da nas izjednači. To je moje lice, i ta boja patnju označava, a vrlinu zrači; to je ono: ona radost tvoja!

To je ono, glas sa druge strane, glas bezumlja, ona radost moja, onaj pokret ruke, kad misao stane, onaj prkos: poraz usred boja,

Ono tvoje lice, sad moje postaje, ono moćno gori: a bol ne priznaje!

16. jun 1965.

x: U mučenju sa sobom, u odsutnosti nekih mogućnosti da se smirim, ili da bilo šta učinim, da pođem bilo kud — došao je, u tami, u ovu sobu bez svetla, glas neki, što me oćarao, i poveo do ovih stihova. U nekom besu i u kidanju, u ćutanju, danas i noćas, sa ženom, dok je trebalo nešto da proslavimo, malu intimnu svečanost; nisam znao — šta bih, ćutali smo, kao da smo davno rekli sve jedno drugome, i svetu, i svemu, onome što nas je vezalo i svezalo, što je, možda, bilo naša ljubav ili bar put ka drugome, ili — kao i uvek — PUT KA — SAMOM SEBI; to je ono, to ćutanje i nešto nalik na besmislenost svega što nas okružava, i što činimo. Ne može ruka da se podigne uvis! Ne možeš ni da se raduješ, ni da plačeš, ni da vičeš? Samo što smeh neki, iskrivljen, izviruje na uglovima usana, kao sablasna senka nečeg minulog, davanoga, i lepoga i odbojoga. I još kao miris, koji je tu bio, pa ga malo ima u raširenim nozdruvama, koje su zastavljene, u grču i u očaju. I to postaje svest ovoga trenutka: ništavnost bivanja, lepota koje nema, samo što se podigne nešto, i nekud, od mene, kao da nestaje nešto od tela, od glave i od vazduha, pa se, sam pred sobom, davim i nestajem. Nemam šta da kažem mojoj dragoj, ni sebi više, a onda uzvilita sve glas ove pesme, koja je kao i ona Montenjava večitost: da sebe ne možemo nikad drugima dati do kraja, i neodoljivo, ili bez izuzimanja. Igra je bila, i to je ljubav, lepa i puna i uništena, sama sobom, a sada — čistota duše, i ćutanje. O, što volim tu noć, što me prisiljava da ostanem tu, da gledam kroz prozor i sebe, i svoju dragu, i da u smirenosti, koja me je posve oduzela (a ne

LIKOVNI PRILOZI

U OVOM BROJU:

NA STRANAMA: 1, 2, 3, 4, 8, 14

● GRAFIKE MILANA STANOJEVA;

NA STRANAMA: 9, 10, 15, 19

● CRTEŽI

LJUBOMIRA KOKOTOVIĆA;

NA STRANI: 20

● VLADIMIR MARENIC,

SCENOGRAFIJA ZA PREDSTAVU

„DON ŽUANA“

obuzela nečujno sam sa sobom govorim. Milovan dalekim sećanjima, tiho se osmehujem, i onda mi je lakše. Sad mi je dobro. To je ONO, užas na tvome i na mom licu, i čistota i obest, i sad nestajanje. Samo što miris gori u nozdruvama! Iznemada, ženine ruke, tanke i nežne, sa dugačkim prstima, priviše mi se oko vrata, i ja sam ih ljubio. Duh je bio u čistoti, i bio je Bodler tu: svakoga dana treba pronaći ponam! TVOJE LICE TO JE MOJE LICE!

Ljubavi moja, narcisu

Glas mi uzmeš, svake noći, dok me budiš, iz sna vodiš, i dok me uzimaš. Poznajem ti lepo čelo, kad ga ljubim, pre nego usnim i pre nego imaš

moći i vlasti, da me nekud vodiš, sam u taminu, sam sa vetrovima. Samo što oholost blista u slobodi, koju nosimo, u srcu i na licima,

i to je naš put. Ta čudesna zvezda, samlja od svih, a svakom neizbežna. Ona nas drži, boli nas ona najzbeda, snagom dok drhimo, kao ruka nam nežna;

i kad milujemo sebe, i kad nam duša igrara. Mi smo, Narcisu, ljubav, što nemoćne stvara.

Maj, 1965.

x: Bila je to na početku, Uvertira za Loengrina, ne samo, po Listu, nezrećivna lepota svetilišta, ne samo ponovljena melodija sa zasenjućim bleskom jarkih boja, ne samo Bodlerova izvanredna milina u potpunoj osami, veći i bezdanost, koja može da zanesa, i duh da zaluta, i još da uzbuđi. Tako je počela ova pesma, ovo jutro — njeno je ime, ova protekla noć je — njen koren i vrh, i njena znamenitost. Sad se pesma oslobodila svega. Sad sam i ja slobodan. Osećam, da mi je lakše, ali sam, isto tako opustošen, i više sam. Nešto moje, ono najbliže, žrtveno možda i demonsko, onaj plamen što me gonjaše da se tržem, da se okrećem i da zovem, i da napadam, bilo koga, sam pred svetom i sam pred sobom, na kolenima, SAD GA VIŠE NEMA. To su krila ove pesme. Na njima je i sa njima pošla na novo putovanje, poslednje. Lakše mi je, ali — to je ono, toliko i tako lakše, da je opet — potrebna nova hrana, i nova bezumnost, i nova težina uzeta ili pada, pa da me ispuni, da mi ulije moć, koja će me uzeti. Da bi posle to — uzela nova pesma. Bez te krvi, bez toga, novoga soka, ja sam prazan, ja sam porušen. A iznova bih se uspravljavao!